

УДК 378.4.096:33:37.013

ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Наталія Яремчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул.Туган-Барановського, 7, 79005, Львів, Україна*

Розглянуто доцільність вивчення основ педагогіки у вищих навчальних закладах як складової професійної освіти спеціалістів економічного профілю. Простежено безпосередню єдність педагогічної підготовки із духовно-моральним, культурологічним, гуманістичним, аксіологічним аспектом професійної діяльності майбутнього економіста та із становленням професійної культури фахівця. Запропоновано концептуальні засади педагогічної підготовки майбутнього економіста: забезпечення мотивації вивчення педагогіки; дотримання ієрархії мети педагогічної підготовки; оптимізація цілей педагогічної підготовки; інтеграція професійної та педагогічної підготовки; диференціація педагогічної підготовки.

Ключові слова: професійна освіта, професійна підготовка, педагогічна підготовка, педагогічна компетентність фахівця.

Постановка проблеми. Професійна підготовка фахівців в умовах переходу до гуманістичної парадигми освіти задекларована у Законах України “Про освіту” та “Про вищу освіту”. Сучасний період “характеризується зростанням кількості та глибини проблем, що постають перед фахівцем у сфері економіки, фінансів... Знання з педагогіки стають усе більш актуальними у сімейному житті, самовихованні, самоосвіті. Педагогіка допомагає організувати управління колективами, малими групами на підприємствах, у фірмах і в установах” [5, с. 493]. Нині освічений фахівець не може вирішувати свої проблеми відірвано від потреб інших людей, що зумовлено об’єктивно суспільним характером праці.

Підготовка фахівців економічного профілю “має бути спрямована на виховання у людини прагнення до економічних дій, формування самостійного дбайливого господаря, котрий би відзначав потребу в особистій економічній культурі, у нетрадиційному застосуванні знань на практиці, у прагненні ділового успіху” [1, с. 49].

Педагогічна підготовка економіста є надзвичайно складним і багатогранним процесом, оскільки витоки і сутність педагогіки безпосередньо пов’язані з такими аспектами професійної діяльності, як духовно-моральний, культурологічний, гуманістичний, аксіологічний.

Вивчення основ педагогіки у вищих навчальних закладах непедагогічного профілю сприймають студенти неоднозначно, іноді навіть негативно, хоча практика останніх років засвідчує доцільність викладання психолого-педагогічних дисциплін для усіх майбутніх фахівців вищої кваліфікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці досліджували концептуальні основи викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу у вищих навчальних закладах непедагогічного профілю (Д. Дзвінчук, З. Гіптерс, Л. Кизименко, В. Козаков, Ю. Кравченко, С. Пелипчук, Т. Поясок, З. Романець, С. Сисоєва, Н. Старовойтенко, В. Ткаченко, О. Уваркіна, В. Федорчук, М. Фоміна та ін.).

Водночас у чинних навчальних програмах простежується акцентування на вивченні психології (як загальної, так і професійної). Основи педагогіки викладають, по-перше, надзвичайно стисло, про що свідчить співвідношення навчального часу, виділеного на вивчення основ психології та педагогіки. По-друге, мотивація педагогічних знань студентів, за незначними винятками, обмежується перспективою у майбутньому займатися викладанням економічних дисциплін.

Зважаючи на це, на наш погляд, актуальним і доцільним є системне дослідження усіх можливостей педагогічної підготовки у професійній освіті фахівців економічного профілю.

Мета статті – обґрунтувати доцільність вивчення основ педагогіки у вищих навчальних закладах як складової професійної підготовки фахівців економічного профілю та запропонувати концептуальні засади формування професійної підготовленості майбутнього економіста.

Виклад основного матеріалу. На думку В. Козакова, “засвоєння дисциплін психолого-педагогічного циклу має закласти психолого-педагогічну базу майбутньої професійної діяльності в сфері економіки та забезпечити необхідну і достатню підготовку до професійної діяльності в якості викладача економіки” [3, с. 9].

Водночас ми вважаємо, що не доцільно обмежуватися лише спрямуванням майбутнього економіста на викладацьку діяльність. Знання з педагогіки необхідні усім, без винятку, фахівцям з економіки та становлять важливий аспект їхньої професійної діяльності.

Обґрунтуємо це положення як теоретично, так і на конкретних прикладах, спираючись на відоме положення О. Столяренка [6] про види педагогічної компетентності фахівця: 1) обов’язкова мінімальна педагогічна усвідомленість; 2) поглиблена функціональна, де наявна педагогічна функція професійної діяльності; 3) педагогічна освіченість (для педагогів).

За результатами досліджень С. Сисоєвої та Т. Поясок, є такі галузі стикування професійної діяльності фахівців непедагогічного профілю з

проблемами людини, де необхідно використовувати положення і рекомендації психології та педагогіки [5, с. 494]:

- зв'язок із гуманітарними, психологічними і педагогічними аспектами зовнішнього середовища;
- професійні проблеми, які зумовлюють необхідність використання рекомендацій і методів психології та педагогіки у професійній роботі фінансиста, економіста;
- вплив на діяльність фахівця фінансово-економічного профілю та результати його власних психологічних і педагогічних особливостей, психологічних властивостей і рис, переконань, інтересів і потреб, освіченості, вихованості, навченості, розвиненості, професійної майстерності й досвіду (чим всебічніше та краще підготовлений фахівець, тим вищі досягнення його професійної діяльності).

У сучасних умовах інформатизації та технократизації суспільства альтернативні їм процеси (осмисленості інформації та гуманізації життєдіяльності людини) потребують підтримки і розвитку передусім в освітніх процесах. Оволодівши професійними знаннями, вміннями та навичками навіть на найвищому рівні, людина не може бути професіоналом у своїй галузі, якщо вона не володіє професійною культурою. А це передбачає “олюднення” професійної підготовки фахівця, моральної оцінки своєї діяльності й діяльності інших людей, етичних переконань, уміння спілкуватися з іншими людьми, підпорядкування своїх вчинків категоріям добра, справедливості, любові, милосердя. На перший погляд, це здається менш важливим порівняно з володінням прагматичними та чітко визначеними професійними знаннями й вміннями. Однак формування професіонала без належного рівня культури у підсумку завжди приводить до негативних результатів як для нього, так і для оточуючих.

Важливими складовими професійної культури фахівця є його психологічна та педагогічна підготовка, зокрема у вищих навчальних закладах непедагогічного профілю. Навчальний курс “Основи психології та педагогіки” покликаний слугувати завданням гуманізації освіти, однак “загальноприйнятні програми цього курсу фактично просто перелічують розділи психології та педагогіки як наук, не пов'язуючи їх із спрямуванням фахової підготовки студентів інженерного, економічного та інших близьких їм профілів, оскільки, наприклад, класична педагогіка, зокрема дидактика, викладання її принципів, методів, закономірностей, не знаходить належного сприйняття як чогось необхідного для майбутньої професії... в умовах значної завантаженості навчальними завданнями студенти надають перевагу фаховим дисциплінам і з самого початку є орієнтованими на психологію та педагогіку як щось другорядне, неважливе, інколи як щось зайве та непотрібне.

Понятійний апарат психології і педагогіки для сприйняття студентами технічних спеціальностей є важким й чужорідним, до вивчення яких у них практично відсутня мотивація” [7, с. 132]. Повною мірою це стосується студентів економічних спеціальностей.

Дослідженнями В. Козакова та Д. Дзвінчук виявлено, що майбутні економісти негативно сприймають дисципліни, у назві яких є термін “педагогіка”, оскільки спрацьовують психологічні властивості суб’єктів навчання у непедагогічному вищому навчальному закладі [3] (дисципліни виходять за межі необхідних із погляду студентів предметів економічного змісту), термін “педагогіка” зумовлює негативне ставлення до дисципліни в цілому. До того ж психолого-педагогічний аспект є одним із провідних у діяльності будь-якого менеджера.

Водночас тісний взаємозв’язок педагогіки і психології, їх співіснування в одному навчальному курсі часто залишає педагогічний аспект на другому плані, а курси психолого-педагогічних дисциплін перетворюються фактично у курси психології з незначним додатком відомостей із педагогіки.

Як зазначає О. Зарічанський, “психологічна підготовка більш розроблена, однак це фактично професійно-психологічна підготовка. Педагогічна підготовка – це вже особистісні знання та вміння у професійній діяльності стосовно себе і підлеглих” [2, с. 43]. Педагогічна підготовка фахівців – це сукупність знань, умінь і ціннісних орієнтацій, яка містить знання з теорії навчання та виховання, розвитку особистості у процесі навчання та виховання, уміння навчати та виховувати, розвивати здатності особистості, керувати людьми, а також загальнолюдські та професійні цінності тощо.

За безумовної важливості й необхідності вивчення психології вона все ж забезпечує лише “матеріальний” аспект психолого-педагогічної підготовки студента-економіста. Відомості з психології забезпечують фахівця знаннями й уміннями про власні можливості та можливості інших людей, дають змогу взяти до уваги низку об’єктивних і суб’єктивних чинників у взаємодії з колегами чи клієнтами. Психологічна підготовка повністю спрямована на успіх у професійній діяльності, формування умілого й успішного економіста. Іншими словами, психологію можна вивчити та максимально користуватися набутими знаннями й уміннями. Це зближує її з професійною, галузевою, спеціальною підготовкою фахівця, навіть за умови вивчення студентами професійної психології своєї галузі.

Особливо важливою є педагогічна підготовленість (у найширшому сенсі цього слова) для тих фахівців, професійна діяльність яких постійно супроводжується випробуванням їхніх морально-етичних рис: чесності, гідності, добра, справедливості.

Ми вважаємо, що педагогіка відіграє суттєву універсальну незамінну роль у професійній підготовці фахівця. Адже такі науки, як етика, релігієзнавство, аксіологія лише оперують моральними категоріями і цінностями, а педагогіка вчить, як їх набути та розвинути в собі й інших людях.

На нашу думку, доцільно виділити концептуальні засади педагогічної підготовки майбутнього економіста, які формулюємо так:

1. Забезпечення мотивації вивчення педагогіки майбутніми економістами. Це передбачає сформованість потреб, духовних, матеріальних, морально-етичних, пізнавальних інтересів, вольових якостей особистості, її спрямованості на творчість. Мотиваційна готовність виявляється у намаганні самостійно поширювати свої знання та вміння, вдосконалювати свої навички, у наявності критичного об'єктивного ставлення до результатів своєї діяльності й діяльності інших людей. Провідними ідеями є орієнтація на інтереси професійної діяльності, її кінцеві результати; орієнтація на себе, прагнення до реалізації власних можливостей, здібностей, особистісних рис, знань, досвіду в обраній професійній сфері; ступінь активності та самостійності розумової діяльності.

Мотивація вивчення основ педагогіки базується на розумінні студентами професійної значущості здобутих знань і умінь. Адже кожен досвідчений економіст знає та розуміє важливість педагогічної підготовки і часто доводить це у процесі професійної діяльності. В інших випадках педагогічна некомпетентність іноді спричиняє зайві ускладнення в роботі фахівця. З огляду на це важливо ще у процесі навчання забезпечити студентів-економістів належним рівнем педагогічної підготовленості. Це допоможе їм уникнути низки труднощів у роботі, однак першочерговим є усвідомлення студентами значущості й користі педагогічних знань, які повинні органічно належати до структури професійної підготовки незалежно від виду майбутньої професійної діяльності.

2. Дотримання ієрархії мети педагогічної підготовки. Формулювання чітких цілей педагогічної підготовки майбутнього економіста базується на послідовності розгортання загальної мети: соціальне замовлення суспільства на фахівця з економіки із заданими професійними знаннями й уміннями, зокрема педагогічними; власна позиція особистості фахівця, його педагогічна підготовленість; розуміння майбутнім економістом місця педагогічних знань у професійній діяльності загалом; підготовленість студента до використання педагогічних знань і умінь на різних рівнях і в конкретних ситуаціях професійної діяльності.

3. Оптимізація цілей педагогічної підготовки майбутнього економіста. Взяття до уваги принципу оптимізації цілей, що вимагає вибору найбільш ефективного для певних умов варіанту діяльності, методів, засобів, прийомів,

що дають змогу за найменших витрат сил і часу дати найбільші та найстійкіші результати. Це передбачає посилення професійного спрямування педагогічних дисциплін, проектування їхнього змісту на професійні ситуації і водночас постійне акцентування життєвої значущості педагогічних знань і вмінь.

4. Інтеграція професійної та педагогічної підготовки економіста. Інтегровані цілі професійної підготовки повинні охоплювати підсистему інтегрованих професійно-педагогічних знань, де знання з економіки та педагогіки органічно поєднуються на рівнях змісту (економічна ситуація – педагогічна ситуація: алгоритм вирішення), методів навчання (навчи себе, навчи підлеглого, навчи клієнта), методів виховання (виховай себе, виховай підлеглого, виховай клієнта) тощо. Наприклад, педагогічно підготовлений фахівець зазвичай не спішить давати оцінку (частіше негативну) клієнтові, перекладати причини невдачі на колегу. Постійне самовиховання (а це – знати і вміти) допомагає об'єктивно проаналізувати виробничу ситуацію та власною педагогічно коректною поведінкою виховати відповідне ставлення до себе.

5. Диференціація педагогічної підготовки майбутніх економістів. Необхідною умовою високого рівня професійно-педагогічної компетентності економіста є диференціація змісту навчання, яка спирається на вище зазначені основні види педагогічної компетентності сучасної людини і різних професіоналів-фахівців. Обов'язковою є мінімальна педагогічна обізнаність, необхідна кожному фахівцеві, будь-якій людині. Поглиблену функціональну педагогічну компетентність мають володіти майже всі економісти з вищою освітою як керівники із педагогічною функцією у професійній діяльності. Педагогічна освіченість необхідна здебільшого майбутнім викладачам економіки, тому опанувати її доцільно не всім майбутнім економістам, а за вибором.

Висновки. Отже, причина негативного ставлення значної частини студентів непедагогічних спеціальностей до педагогіки полягає в тому, що вони сприймають інформацію, але не засвоюють знання. Інформація про педагогічні системи і методи навчання, самовиховання й освіти є для них лише інформацією (більш чи менш цікавою, більш чи менш корисною). Істинною ж метою педагогічної підготовленості майбутнього економіста є оволодіння педагогічними знаннями і вміннями, які стануть їхніми особистісними здобутками, повноцінним знанням, органічною частиною професійної компетентності й життєдіяльності. Це слугує основою для формування педагогічних властивостей, які є важливими характеристиками кожної людини.

1. *Гінтерс З.* Виховання діловитості і творчості майбутніх фахівців економічного профілю / З. Гінтерс // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С. 49–54.
2. *Зарічанський О. А.* Різномірівнева психолого-педагогічна підготовка особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій : Методичний посібник / О. А. Зарічанський – Львів: Сполом, 2008. – 96 с.
3. *Козаков В. А.* Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: методологія та практика : монографія / В. А. Козаков, Д. І. Дзвінчук – К. : ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2003. – 140 с.
4. *Мороз І.* Проблема інтеграції України до Європейського простору вищої освіти / І. Мороз // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – 2003. – Вип. III–IV. – С. 255–260.
5. *Сисоєва С. О.* Психологія та педагогіка : підручн. для студ. вищ. навч. закладів непедаг. профілю / С. О. Сисоєва, Т. Б. Поясок – К. : Міленіум, 2005. – 520 с.
6. *Столяренко А. М.* Общая педагогика / А. М. Столяренко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 479 с.
7. *Ткаченко В. М.* До проблеми змістовного наповнення психолого-педагогічних дисциплін у контексті гуманізації суспільства / В. М. Ткаченко, З. О. Романець // Вісн. Націон. технік. уні-ту України “Київський політехнічний інститут”: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – № 3. – С. 131–134.
8. *Яремчук Н. Я.* Психолого-педагогічні компетенції фахівців непедагогічних спеціальностей / Н. Я. Яремчук // Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи : [у 3 т.] Т. 3. Педагогічна думка, освіта, персоналії: теоретичний, історичний, компаративістські підходи : зб. наук. пр. // [за ред. М. Євтуха, Д. Герцюка, К. Шмідта]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – С. 120–129.

PEDAGOGICAL TRAINING IN PROFESSIONAL EDUCATION OF ECONOMICS MAJOR STUDENTS

Nataliya Yaremchuk

*Ivan Franko National University of Lviv
Tuhan-Baranovsky Str., 7, UA-79005, Lviv, Ukraine*

The author of the article considers the expediency of Pedagogy courses studying as a constituent part of the professional training of Economics major students in higher education institutions. She determines the direct connection of

pedagogical training with moral, culturological, humanistic, axiological aspects of the professional activity of future economists, their professional culture formation. The researcher proposes some conceptual principles for pedagogical training of the prospective economists: development of motivation at Pedagogy courses studying; compliance with the hierarchy of pedagogical training aims; optimization of the purposes of pedagogical training; integration of the professional and pedagogical training; differentiation of pedagogical training.

Key words: professional education, professional training, pedagogical training, pedagogical competence of a specialist.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Наталія Яремчук

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Туган-Барановского, 7, 79005, Львов, Украина*

Рассмотрено целесообразность изучения основ педагогики в высших учебных заведениях как составной профессионального образования специалистов экономического профиля. Установлено непосредственное единство педагогической подготовки с духовно-моральным, культурологическим, гуманистическим, аксиологическим аспектами профессиональной деятельности будущего экономиста и с профессиональной культурой специалиста. Предлагаются концептуальные принципы педагогической подготовки будущего экономиста: обеспечения мотивации в изучении педагогики; соблюдение иерархии цели педагогической подготовки; оптимизация целей педагогической подготовки; интеграция профессиональной и педагогической подготовки; дифференциация педагогической подготовки.

Ключевые слова: профессиональное образование, профессиональная подготовка, педагогическая подготовка, педагогическая компетентность специалиста.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2013

Прийнята до друку 03.10.2013